

UDVIKLINGSPSYKOPATOLOGI – EN KRITISK DISKUSSION

Judy Gammelgaard

Udviklingspsykopatologi er en forholdsvis ny, tværvideenskabeligt funderet model for studiet af psykopatologi set i et udviklingsperspektiv. Forskere har gennem de seneste 40 år gjort op med forklaringer på psykiske lidelser, som har vist sig at være for simple, begrænsede som de ofte har været til snævre og isolerede fagområder. Modellen stræber derfor mod at integrere viden fra forskellige områder som udviklingspsykologien, psykiatrien, neurovidenskaberne og socialvidenskaberne. I den foreliggende artikel præsenteres modellen gennem en redegørelse for dens opståen og udvikling, idet fokus lægges på begreber om udvikling, tid og kausalitet. En konkret psykiatrisk case taget fra litteraturen bruges som illustration af modellen, der fremhæves som et vigtigt nytænkende alternativ til en traditionel psykiatrisk forklaring på psykopatologi.

Herefter inddrages psykoanalysen i en kritisk dialog med den udviklingspsykopatologiske forklaringsmodel. Psykoanalysens begreber om udvikling, tid og kausalitet danner baggrund for kritikken, og den tidligere anvendte case bliver brugt som konkret udgangspunkt for diskussionen.

Artiklen afsluttes med et forslag om at erstatte en tilstræbt integration med en artikulation af enkeltvidenskabernes – i dette tilfælde psykoanalysens videnspotentiale. Et konkret forslag om at arbejde med en artikulation af repræsentationsbegrebet inden for de to modeller afslutter undersøgelsen.

Indledning

Udviklingspsykopatologi er en forholdsvis ny og ambitiøs model for studiet af psykiske lidelser, der, som navnet antyder, centrerer forståelsen af psykopatologi i en udviklingstanke.

Gennem undersøgelser af børn og deres udvikling har forskerne bag modellen gennem de seneste 40 år fremlagt nye ætiologiske synsvinkler på psykiske lidelser hos voksne, formuleret et nyt begreb om psykopatologi og fremsat en ide om den individuelle udvikling som et samspil mellem biologiske og sociale processer.

Modellen opstod som en reaktion på tidligere psykologiske og biologiske forklaringer, som viste sig utilstrækkelige over for de komplekse sammenhænge, som forskningen gradvis afdækkede ved at koble udviklingsstudier til studier af psykopatologi (Harder og Simonsen, 2010).

I dag betragter de førende forskere inden for feltet modellen som mainstream, og ser man på omfanget af den forskning, der har fundet sted inden for den overordnede forklaringsramme og forskningsstrategi, som modellen tilbyder, forstår man godt dette synspunkt. Forskningen omfatter blandt andet undersøgelser af specifikke lidelser som skizofreni, depression og inden for børneområdet autisme, dysleksi og ADHD foruden en lang række farmakologiske effektundersøgelser og undersøgelser, der viser langtidsvirkninger af relations-erfaringer fra den tidlige barndom (Rutter, 2005).

Modellen har et tydelig fremadrettet sigte. Man har ønsket at gøre op med entydige årsagsforklaringer og anlagt en processuel synsvinkel, der lægger vægt på studiet af individuelle forskelle, idet man anerkender det komplicerede samspil, der eksisterer mellem biologiske, psykologiske og sociale faktorer (Rutter, *ibid.*). Selv om forskerne har raffineret den ramesættende definition af ideen bag begrebet udviklingspsykopatologi, synes den oprindelige definition som Sroufe og Rutter præsenterede i 1984 stadig at være gældende. "Udviklingspsykopatologi (er) studiet af oprindelsen til og forløbet af maladaptive individuelle adfærdsmønstre" (Sroufe og Rutter, 1984, s. 18).

Med det overordnede og fremadrettede perspektiv har man lagt afstand til 'de store teorier', som for eksempel Freuds, Piagets og Eriksons teorier, som ganske vist anerkendes for den historiske rolle, de har spillet, ved på afgørende vis at demonstrere betydningen af henholdsvis psykiske mekanismer, kognitive processer og den sociale kontekst. Men det er vigtigt at komme videre, som det hedder, ud fra erkendelsen af "at ikke nogen enkelt teori kan gøre rede for samtlige udviklingsfænomener" (Rutter og Sroufe, 2000, s. 269). Imidlertid synes det, som om man ikke blot har gjort op med disse store teorier, men har lagt dem bag sig ud fra en retrospektiv forståelse af deres begrænsede mulighed for at indfri de mål, der er lagt for den nye model. Det hedder om disse teorier, at de for det første har fokuseret på en universel udvikling skabt gennem prædeterminerede stadier, for det andet negligeret biologiske processer og det genetiske synspunkt og endelig for det tredje og måske vigtigste har været dårligt funderet empirisk (Rutter og Sroufe, *ibid.*).

Fra en psykoanalytisk synsvinkel kan der sættes et alvorligt spørgsmålstegn ved denne kritik. Det skal der vendes tilbage til. Her skal blot anføres, at en kategorisk afvisning løber risikoen for at smide barnet ud med badevandet. Man risikerer med andre ord, at den viden, som er indhentet gennem disse fagligt specifikke forskningsområder, fremstår som 'huller' i den nye model. En oplagt mangel ved den forskning, der er foretaget med

udgangspunkt i den nye model, og som forskerne selv gør opmærksom på, er de formidlende mekanismer ikke blot mellem organismen, psyken og samfundet, men lige fuldt mellem erfaring og adfærd i den indre psykiske verden. Som det fremgår af Sroufe og Rutters definition af begrebet, har forskerne valgt at begrænse deres undersøgelser til det, som kan aflæses i observerbar adfærd ud fra den underliggende videnskabsforståelse ”at god udviklingsforskning kræver en hypotese-testende tilnærmelse” (Rutter og Sroufe, 2000, s. 269).

Det er ikke mindst det tilstræbte globale og ’integrerende’ perspektiv kombineret med den snævre afgrænsning af området, der har givet anledning til kritisk at overveje, hvilke omkostninger en sådan målsætning kan have for en forskning, der betragter sig som ”et unikt perspektiv på mental sundhed og sygdom” (Sameroff, 2000, s. 297).

Nærværende artikel prætenderer på ingen måde at være en tilbundsående undersøgelse af udviklingspsykopatologien. Tanken er ikke at gå ind i undersøgelser af, hvordan dette nye perspektiv realiseres i forskellige mere specifikke undersøgelser (Se Rutter og Sroufe, 2000 og Rutter, 2005), men alene at diskutere det program for fremtidig forskning, som kan aflæses af modellen, herunder det implicerede begreb om udvikling. Hvordan ser det udviklingsbegreb ud, der skal hjælpe os til at komme fri af en for simpel deterministisk måde at tænke udvikling på, og hvordan kan vi forstå det begreb om kausalitet og tid, der indgår som vigtige parametre, når tanken som her er at forstå udvikling i et livslangt forløb? Det er disse og lignende spørgsmål, der vil blive stillet og diskuteret i det følgende.

Diskussionen vil blive ført som en dialog med de tilsvarende begreber i psykoanalysen, idet sidstnævnte vil blive brugt som en teori, der netop artikulerer nogle af de ’huller’, som den ny model har skabt i bestræbelserne på at lægge ’de gamle teorier’ bag sig.

1. Udviklingspsykopatologi – kort fortalt

Perspektivet i udviklingspsykopatologien tegner sig som et markant opgør med det, der fra en nutidig viden må siges at være forenkledede forklaringer på udvikling af psykiske forstyrrelser.

Det bedste indtryk af de nye perspektiver på såvel udviklings- som sygdomsbegrebet får man ved at kigge på den historiske baggrund for modellen.

Det begyndte som et forsøg på at tilføje nogle udviklingssynspunkter på studiet af psykopatologi hos børn, som hidtil var blevet forstået i lyset af patologi i voksenlivet (Aschenbach, 1974) og udviklede sig gradvis til at blive helt nye forståelser af psykopatologi, af den individuelle udvikling og ikke mindst af omgivelsernes indflydelse på udvikling af psykopatologi. Selvom ikke mindst psykoanalysen havde præsenteret et livshistorisk perspektiv på psykopatologien, var dette ikke blevet et alment anerkendt perspektiv i psykiatrien.

Det var, som Sameroff (2000) skriver, 'høj-risiko-bevægelsen' der i for- søget på at forstå skizofreniens ætiologi lagde grunden til et opgør med den medicinske sygdomsforståelse. Longitudinale undersøgelser baserede på et traditionelt forskningsdesign centreret om en lineær analyse af effekten på børns adfærd af forældrenes psykopatologi viste sine begrænsninger, og forskerne måtte i erkendelsen af manglende kongruens mellem hypoteser og data revidere både forskningsstrategi og grundlæggende hypoteser. Fra studiet af en formodet genetisk indflydelse på adfærd gik man over til studiet af interaktionen mellem komplekse dynamiske processer mellem individ og omgivelser.

Det kom for eksempel som en overraskelse for forskerne, at moderens psykopatologi ikke viste sig at have den sammenhæng med barnets senere udvikling af psykiske problemer, som man havde antaget. Miljøet syntes at spille en mindst lige så stor rolle.

Den medicinsk baserede sygdomsforståelse, der traditionelt har opereret med enkle og lineære kausalsammenhænge, måtte vige pladsen for multi-faktorielle forklaringer og et mere rummeligt og nuanceret begreb om udvik- ling. De traditionelle polariseringer mellem arv og miljø og mellem psyke og soma blev erstattet af modeller, "der tænker i en hierarkisk integration af det biologiske og det bevidsthedsmæssige, som to interagerende niveauer, der gensidigt former hinanden" (Harder og Simonsen, 2010, p. 103). Sameroff (1989, 2000, 2009) indførte begrebet omverdenstype (environtype) analogt med biologiens begreb om genotype for at illustrere udviklingspsykopato- logiens ide om, at barnets adfærd til enhver tid er "et produkt af transaktio- nen mellem fænotypen (barnet), omverdenstypen (der henviser til eksterne erfaringer) og genotypen (der henviser til den biologiske organisation)" (Sameroff, 2000, s. 309).

Det afgørende nye ved denne måde at tænke sammenhængen på mellem det, der traditionelt er blevet udtrykt i formlen 'arv og miljø', er fremhævel- sen af et biologisk system, der regulerer den biologiske påvirkning af det enkelte individ tilsvarende et socialt system, der gennem kultur og familie danner rammer for barnets erfaringsverden. Denne erfaringsverden må endvidere forstås som summen af disse gensidigt interagerende systemer. Nyt er også begrebet transaktion, som i modsætning til begrebet interaktion understreger, at barnet og dets omsorgspersoner ikke er statiske størrelser i en interaktion, men dynamiske størrelser som forandres som resultat af deres transaktion. (Sameroff, 2009).

Også den tidligere markante adskillelse mellem patologi og normalitet og isoleringen af disse forskningsfelter i adskilte forskningsmiljøer burde med fordel erstattes af studier, der tog hensyn til, at afvigende og normale udvik- lingsprocesser foregår samtidigt og påvirker hinanden gensidigt i det indivi- duelle udviklingsforløb. Som en konsekvens af disse synspunkter har man også valgt i højere grad at se udvikling af psykopatologi "som gradforskelle inden for dimensioner" i modsætning til den traditionelle sygdomsforståelse,

der arbejder med sygdomskategorier (Harder og Simonsen, op.cit.). Som et udtryk for den integrerende og globale tænkning har den udviklingspsykologiske forskning ligeledes gjort op med forskning, der for ensidigt har betonet henholdsvis kognitive eller affektive psykiske processer.

Harder og Simonsen (ibid.) har sammenfattet de grundlæggende begreber og principper i udviklingspsykopatologien således: Den er tværvidenskabelig, den er specifik, det vil sige, den undersøger specifikke udviklingsprocesser for specifikke psykiske lidelser til forskel fra tidligere almengyldige lineære modeller. Psykopatologi forstås som et resultat af en samlet udviklingsproces, og årsagen til psykopatologi ligger i selve udviklingsprocessen. Udviklingsbaner formes af både risikoprocesser og udviklingsbefordrende processer; det vil sige, at hvert enkelt udviklingsforløb på afgørende vis menes at være et resultat af et samvirke mellem disse processer. På denne måde kan det forklares, at individer i samme risikogruppe kan udvikle sig forskelligt, og at personer med samme symptomer kan have en forskellig udviklingshistorie. Udviklingsforløbet kan med andre ord ikke angives på forhånd, men biologiske betingelser og tidligt skabte erfaringer vil have en tendens til at fastholde udviklingen i en bestemt bane og således give udviklingen et præg af kontinuitet, selv om omvendt særligt indtrufne begivenheder kan ændre denne bane i såvel positiv som negativ retning og give udviklingen et diskontinuert forløb. Det er det individuelle udviklingsforløb med den konkrete person i centrum, der er hjørnestenen i udviklingspsykopatologi, af Sameroff (2000) beskrevet som et adaptivt system, der bør forstås som et løbende resultat af individets tilpasning til sine omgivelser. Psykopatologi er ud fra dette synspunkt sammenhængende med hele personligheden og hermed understøttet af indflydelsen fra den aktive medvirken, som personen antages at have på sin biologi og sine ydre sociale vilkår og muligheder.

Både kausalitets- og tidsbegrebet er blevet revideret med den nye model og den samlede forskning inden for området. Forskerne har taget afstand fra såvel en simpel årsagsvirkningsmodel som et entydigt, lineært tidsforløb.

Kausalitet bliver i udviklingspsykopatologien udtrykt i begreberne om risikofaktorer og udviklingsbefordrende faktorer, der primært henviser til miljøets henholdsvis negative og positive indflydelse på barnets udvikling. Vægten lægges på relationserfaringer, som typisk ses som livslange og relativt stabile måder at relatere sig på.

Tidsbegrebet er blevet indfanget med metaforen om udviklingsstier, som allerede Bowlby (1973) introducerede, og som Sroufe har erstattet med billedet af et træ, der skal vise, at sygdom må forstås som en afvigelse over tid, at forskellige stier kan føre til samme form for patologi og omvendt, at den samme vej kan vise sig at føre til forskellige resultater. Ved at undersøge udviklingsstier punkt for punkt erfarer man, siger Sroufe, ”en heterogenitet i sygdomme” (1997, s. 255). Forandring er med andre ord mulig på mange punkter i udviklingen og er til enhver tid afhængig af tidligere tilpasning.

Udvikling over tid må med andre ord indbefatte såvel begrebet kontinuitet som diskontinuitet.

I det følgende vil udviklingsbegrebet blive diskuteret i en dialog mellem udviklingspsykopatologien og psykoanalysen. Diskussionen vil koncentrere sig om begreberne kausalitet og tid. Men først skal en case præsenteres og danne udgangspunktet for den efterfølgende diskussion.

2. Et casestudium

Der kan næppe herske tvivl om frugtbarheden ved det perspektiv på psykopatologi, som udviklingspsykopatologien her har bidraget med, især hvor det drejer sig om samarbejdet mellem psykiatrien og udviklingspsykologien, hvor gamle traditioners isolerede forskningsmiljøer er blevet erstattet af et samarbejde, der i betragtelig grad har nuanceret forståelsen af psykopatologi. Harder og Simonsen (op.cit.) præsenterer resultatet af et sådant samarbejde mellem psykiatrien og psykologien. De argumenterer overbevisende for perspektivets berettigelse ved at vise, hvordan det kan berige vores forståelse af en konkret case, i dette tilfælde en skizofren ung mand. Casen er velvalgt, netop fordi det drejer sig om skizofreni, som traditionelt er blevet forstået i biologiske termer som en sygdom med et mere eller mindre kronisk forløb. Martin, som patienten hedder, fik det imidlertid bedre efter flere års sygdom og konstante indlæggelser gennem en periode på otte år – en bedring, som umiddelbart strider mod den traditionelle forståelse af skizofreni som en sygdom.

Ud over medicinsk behandling modtog Martin forskellige former for psykosocial behandling og psykoterapi. Casen er imidlertid også interessant, fordi den konkret viser, hvordan den udviklingspsykopatologiske tanke kan anvendes på et psykiatrisk tilfælde og herigennem vise sig overlegen sammenlignet med en traditionel rent psykiatrisk eller psykologisk betragtning. Lad os se på, hvordan casen bliver præsenteret og føjet ind i det nye forståelsesperspektiv.

Martin er en 35-årig mand, hvis moder som ung have en psykotisk episode af 1-2 års varighed og fik stillet diagnose skizofreni. Hun genvandt imidlertid sin normale funktionsmåde, blev gift, fik to børn og gennemførte en universitetsuddannelse. Faderen og broderen bliver beskrevet som psykisk normale, og der er ingen oplysninger om traumatiske oplevelser i barndommen. Barndomshjemmet var dog præget af mange tabuer. Vi hører også, at Martin som barn har følt sig anderledes end andre børn. Det er imidlertid først moderens sygdom og død på et tidspunkt, hvor Martin er ved at afslutte sin studentereksamen, der udløser problemer med at klare tilværelsen. Martin udviklede depressive symptomer, angst og trang til at isolere sig og fik efterfølgende hørelsesshallucinationer og vrangforestillinger.

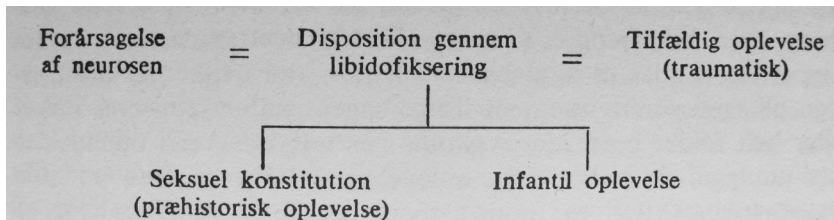
Forfatterne gennemgår systematisk forskellige forklaringsmodeller i deres diskussion af casen, herunder diatese-stress-modellen, neuro-udviklingsmodellen, den psykodynamiske model og den kognitive model og afslutter deres artikel ved at anlægge et udviklingspsykopatologisk syn på casen. Med udgangspunkt i sidstnævnte model vil fokus være det udviklingsmæssige forløb. ”Man vil se på Martins samlede udviklingsforløb og overveje de udviklingsmæssige konsekvenser af Martins forskellige opvækstvilkår og de vilkår, han havde i løbet af sin lange sygdomsperiode. Hvilke risikofaktorer var til stede, og hvordan påvirkede de hans udvikling? Hvilke befordrende faktorer?” (Harder og Simonsen op.cit., s. 114).

Som det fremgår af casen, blev Martin først syg, da moderen fik kræft og døde. Sygdommen udløstes med andre ord af det traume og efterfølgende sorgarbejde, som moderens død efterlod Martin med. Det berettiger imidlertid ikke til, at vi alene lægger vores forklaring her. Casen bliver præsenteret således, at vi aner muligheden for en genetisk sårbarhed gennem oplysningen om moderens psykotiske periode, en mulighed, der understøttes yderligere af oplysningen om, at Martin altid har følt sig anderledes end andre børn. Hertil må føjes oplysninger om de psykologiske forhold i barndomshjemmet, der som risikofaktorer kan spille sammen med en sådan medfødt sårbarhed, og som må føjes til den traumatologiske forklaring på, at Martins sygdom brød ud efter moderens død.

Det fremlagte udviklingspsykopatologiske perspektiv på Martins sygdom taler på en overbevisende måde for en multifaktoriel forklaringsmodel centreret i en udviklingstanke, som Sameroff har sammenfattet som ”en tilpasningsproces, en forbindelse mellem konstitution og erfaring og en forbindelse over tid” (Sameroff, 2000, s. 310).

3. Tid og kausalitet i psykoanalysen

Fra en psykoanalytisk synsvinkel ligner modellen, som her skitseret, påfaldende meget den model, Freud lagde til grund for sine studier af neurosens livshistoriske betingelser, og som han illustrerede med diagrammet om de komplementære rækker.

Figur 1

Freud har i dette diagram på elegant og præcis måde indfanget den temporalitet, der indgår i neurosens ætiologi. Han opdelte denne temporalitet i to dele, som det ses af tegningen. Først og fremmest er der den traumatiske hændelse i nutiden. Denne får imidlertid først mening, når man forstår, at dens effekt er skabt ved, at den genfremkalder en tidligere struktur, i skemaet udtrykt som en disposition gennem libidofiksering. Hertil kommer, at denne disposition langt fra at være en simpel hændelse eller oplevelse tværtimod består af to komponenter: en seksuel konstitution skabt gennem begivenheder af før-historisk karakter og en erfaring fra det infantile liv. Når Freud bruger udtrykker før-historisk, bør det forstås med en dobbelt betydning, der dels refererer til artens historie, dels til en situation, der går forud for, at subjektet åbner sig for en historisering.

Med det illustrative diagram har Freud bragt det psykiske livs 'diakrone heterogenitet' for dagen (Green, 2002), en tanke, der er blevet sofistikeret gennem det begreb om kausalitet og tid, som Freud og hans efterfølgere har diskuteret ikke mindst med termen *Nachträglichkeit*. (For en udførlig diskussion af Freuds model om de komplementære rækker og begrebet *Nachträglichkeit*, se Lunn og Køppe, 2008).

Det er denne ide om psykoanalysens temporalitet, der skal uddybes i det efterfølgende.

Det er bevidst, at der ovenfor er blevet talt om livshistorien og ikke om hverken udvikling eller genese, når psykoanalysen er blevet omtalt. Det kan synes overraskende, eftersom psykoanalysen almindeligvis bliver fremhævet for sin udviklingstanke, ikke mindst under henvisning til den såkaldte fasespecifikke, psykoseksuelle udvikling. Psykoanalysen er imidlertid ikke i ordets egentlige betydning en udviklingspsykologi. Det er Laplanche's (1987) fortjeneste at have præciseret, at selv om der findes et udviklingsbegreb og en udviklingspsykologi, som psykoanalysen fuldt ud kan acceptere, er det en plads, der netop "ikke er psykoanalytisk" lyder det, og Laplanche fortsætter: "At give den (udviklingspsykologien) dens plads er samtidig at placere psykoanalysen et andet sted, for psykoanalysens fundament kan ikke findes i en udvikling" (Laplanche, 1987, s. 69).

Det, Laplanche på en lidt indforstået måde her giver udtryk for, er faktisk en meget vigtig del af psykoanalytisk teori. Psykoanalysen er en eksklusiv teori, hvis man læser den, som Lacan og hans efterfølgere har gjort. Den har som sin genstand alene det ubevidste og dets manifestationer, det vil sige den måde, hvorpå det ubevidste trænger sig ind i bevidstheden "som man brat bryder ind i et lokale for at afbryde nogen" (ibid., s. 70). Det ubevidste udvikles ikke, det opstår.

Det er derfor vildledende, når psykoanalysen og ikke mindst den uheldige betegnelse, der går under navnet psykodynamisk teori, bliver taget til indtægt for en almen udviklingsteori. Det er ikke mindst den psykoseksuelle fase-teori, der har givet anledning til at udlægge psykoanalysen som en generel udviklingsteori. Et eksempel herpå giver Rutter og Sroufe, når de kritiserer

psykoanalysen og andre teorier for at have fokuseret på det ”universelle ved en progression, gennem prædeterminerede stadier ... i form af psykoseksuelle faser” (Rutter og Sroufe, 2000, s. 268).

Begrebet udvikling implicerer ideen om, at noget folder sig ud efter nogle allerede eksisterende muligheder. Det betyder, som vi har set under gennemgangen af udviklingspsykopatologien, ikke nødvendigvis, at denne udfoldelse sker kontinuert, den kan lige så vel være diskontinuert. Det betyder heller ikke, at udviklingens genstand er en isoleret enhed. Tværtimod har vi siden Winnicott (1960) accepteret, at der ikke findes ”sådan noget som et spædbarn” og vænnet os til at beskrive barnets udvikling i relation til moderen og omgivelserne.

Men selv om der således kan argumenteres for, at psykoanalysen ikke har menneskets hele udvikling, endside den menneskelige psyke totalt set, som sin genstand, men det ubevidste, opererer også psykoanalysen med en oprindelse og med et historisk perspektiv. Det ubevidste har således en oprindelse, men denne er ikke ensbetydende med den menneskelige organismes eller psykens oprindelse. Det ubevidstes fremkomst, siger Laplanche, ”er en begivenhed, der ikke findes indskrevet i noget program, selv hvis man indskriver moderens organisme i programmet” (ibid., s. 70).

Det vil føre for langt væk fra emnet for nærværende undersøgelse at gå i dybden med en præcisering af det, der er psykoanalysens særlige genstand og deraf afledte metode. Det bør imidlertid nævnes, at når Laplanche som omtalt taler om det ubevidste som en begivenhed og omtaler denne begivenhed som oprindelig, henvises der naturligvis til den infantile seksualitet og den menneskelige seksualitet i almindelighed.

Psykoanalysen undersøger den måde, hvorpå seksualiteten bryder ind i og både understøtter og farver det psykiske liv og det, vi kalder objektrelationer. Denne situation kan ikke begribes som en hændelse i den historiske fortid, men må for det første forstås som dannelsen af en oprindelig organisation eller struktur som for eksempel den orale drift, når denne understøtter barnets instinktive fødeindtagelse. For det andet er det en situation, der gentager sig, hver gang seksualiteten griber ind og besætter et objekt, en aktivitet eller selvet. Det er af samme grund vildledende, når man som allerede nævnt har udlagt Freuds (1905) *Tre afhandlinger om seksualteori* som en udviklingspsykologisk stadiе- eller fase-teori. Der er ikke tale om, at den infantile seksualitet udvikler sig gennem den orale, anale og falliske fase, men om, at seksualiteten bryder ind og besætter kroppens erogene åbninger, fordi disse er de privilegerede steder for en kommunikation mellem barnet og omsorgspersonerne.

I sit sene forfatterskab har Laplanche (1997, 1999, 2007) udvidet denne tanke og indført begrebet om den gådefulde meddelelse. Kort fortalt refererer dette til at seksualitet, frem for at forstås som noget i barnet iboende, tværtimod er et resultat af barnets forsøg på at dechiffrere de gådefulde meddelelser, som det modtager fra moderen gennem kroppens erogene åbninger.

For di disse meddelelsers seksuelle karakter i et vist omfang er skjult for både mor og barn, aflejrer de sig som et 'kilde-objekt' (Laplanche, 1999a) i barnet; en uoversat rest af kommunikationen mellem mor og barn. Under normale forhold forfører moderen sit barn gennem sin ømme og sanselige pleje og pasning af barnet, idet hun herigennem meddeler barnet mere, end barnet kan forstå, og også mere end hun selv forstår, fordi hun bærer på en skjult, fortrængt side af sin egen seksualitet. I psykoanalytiske termer betegnes dette sidste som den andens andethed. Under ikke-normale forhold vil disse skjulte sider træde mere utilsløret frem og barnet blive offer for en pervers forførelse (Laplanche, 1997, 1999b).

Det bør også nævnes, at psykoanalysen, for så vidt den definerer sin genstand som den fortrængte, ubevidste del af seksualiteten, har en meget indirekte tilgang til sin undersøgelsesgenstand. Heri adskiller den sig imidlertid ikke fra udviklingspsykologien, som heller ikke kan undvære hypoteser, der kun indirekte kan verificeres. Psykoanalytiske undersøgelser er imidlertid indirekte i dobbelt forstand, som Laplanche siger, fordi deres genstand selv er indirekte.

Dette udsagn er blot en anden måde at udtrykke ideen om, at det ubevidste og dets infantile seksuelle indhold ikke i egentlig forstand kan studeres som et udviklingsfænomen. Det blander sig, dukker op, peger bagud og fremad, men kan ikke indordnes i en simpel tidsfølge. Det kan heller ikke iagttages. Den analytiske iagttagelse er dømt til, som Laplanche skriver, altid "at se sig placeret for tidligt eller for sent, ikke på grund af et eller andet ubestemmeligt metafysisk uheld, men på grund af selve denne type objekt i to tider" (Laplanche, 1987, s. 102).

Jeg skal vende tilbage til de komplementære rækker og skitsere det begreb om tid, der kan udledes heraf.

Ideen om de komplementære rækker, som skitseret i diagrammet ovenfor, indebærer en antagelse om to tider, der ikke kan lokaliseres hver for sig, men som er bundet sammen i en omvendt form for kausalitet. Der er altså ikke tale om et livslangt udviklingsforløb, men om to momenter, som griber ind i hinanden på uforudsigelig måde på grund af seksualitetens mellemkomst. Freuds diagram kan med andre ord ikke bruges som skitse til en udviklingspsykologi.

Det aktuelle moment, som kan være et traume eller et tab, kan ikke forstås uden det tilskud fra en oprindelig situation, som kan være en hændelse, en oplevelse eller en fantasi, som imidlertid heller ikke i sig selv er tilstrækkelig til at forklare et symptoms eller en sygdoms opståen. Det er sammenbindingen af de to momenter, der udgør det egentligt traumatiske. Hermed er imidlertid ikke alting sagt. Problemet ligger i at tydeliggøre, hvordan man skal forstå sammenbindingen af traumets to tider.

Overordnet set kan der være tale om to fortolkningsstrategier over for den temporale sekvens, der konstituerer traumets dannelse, en hermeneutisk og en deterministisk eller med andre ord en rekonstruerende

meningsdannelse og en fremadskridende forklaring. Den hermeneutiske fortolkning kan vi se illustreret hos blandt andre Stern (2004), når han definerer *Nachträglichkeit* som relationen mellem en levet erfaring og dens efterfølgende sproglige rekonstruktion. Denne fortolkning kan også kaldes retrospektiv. Den prospektive eller deterministiske fortolkning af denne særlige tidsfølge ser vi illustreret, når objektrelationsteorier taler om successive stadier. Det er bemærkelsesværdigt, at der i begge tilfælde er et fravær af seksualitet.

Begge strategier kan have et moment af sandhed, men isoleret set er de utilstrækkelige, når det drejer sig om at forstå betydningen af traumets to tider. For at undgå det, der kan betegnes som henholdsvis den hermeneutiske og deterministiske faldgrube (Laplanche, 1999c), er det derfor vigtigt at fokusere på selve det muterende element, der bliver skabt, ved at to hændelser bringes sammen. Dette muterende element har Laplanche formuleret som menneskets temporalisering af sig selv, hvilket i psykoanalytisk forstand skal udlægges således, at mennesket har et ubevidste, hvilket er det samme, som at mennesket har en oprindelig relation til den andens gådefuldhed.

Laplanche indskriver sig hermed i den filosofiske tradition fra Heidegger, hvor tid ikke er et på forhånd givet medium, som den menneskelige aktivitet indskriver sig i. Denne giver omvendt anledning til tidens proces som en temporalisering.

Et vidnesbyrd om menneskelig væren forstået som temporalisering ser vi i litteraturen ikke mindst hos Proust (1919-1927), som med *På sporet efter den tabte tid* har indført en helt ny ide om sanset og kropsliggjort tid. Proust har ladet sin fortæller gøre den erfaring, at først når det lykkes at bringe to ting sammen, der har tilhørt hver sin tid, er betingelsen for at skabe kunst til stede.

I den psykoanalytiske situation og i anden form for psykoterapi bringer vi også to tider sammen. Her gør vi det gennem en form for oversættelse eller tolkning – ikke af en begivenhed, vi på arkæologisk vis graver ud af barndommens ruiner, men ved at oversætte den betydning, som blev indskrevet i psyken i mødet med den andens gådefulde meddelelse, og som altid først kan artikuleres, når den dukker op et andet sted udløst af en begivenhed i nutiden eller under indtryk af mødet med den anden i den analytiske situation.

4. Et case-studium – endnu engang

Jeg skal vende tilbage til historien om Martin for at tydeliggøre forskellen mellem den udviklingspsykopatologiske tilgang og den psykoanalytiske og illustrere det, der ovenfor er sagt om traumets to tider og om måden, hvorpå disse forbinder sig med hinanden.

Martin blev psykotisk – om ikke umiddelbart efter – så i forlængelse af moderens sygdom og død, en hændelse af formodet traumatisk karakter, som vil indgå i ethvert forsøg på at forklare Martins sygdom. Med det udviklingspsykopatologiske udgangspunkt vil man se på det aktuelle traume som en del af det ”samlede udviklingsforløb” (Harder og Simonsen op.cit., s. 114). Man vil med andre ord overveje det samlede sæt af risikofaktorer og befordrende faktorer og undersøge tegn på, om Martin har været forstyrret på områder allerede fra fødslen. Man vil undersøge, hvilke ressourcer Martin selv har haft til rådighed i forsøgene på at håndtere blandt andet de problemer, der har været forbundet med opvæksten i en tabubelagt familie. Der er ingen tvivl om, at en sådan omfattende undersøgelse vil være befordrende for et behandlingstiltag, der fokuserer på ”at begrænse de negative sygdomsprocesser og sætte de befordrende udviklingsprocesser i gang” (ibid.). Det er også svært at være uenig i et sådant forslag til en behandlingsstrategi. Det er af samme grund ikke her, diskussionen skal sætte ind. I stedet skal jeg forsøge at angive det, der kunne være stedet for en psykoanalytisk undersøgelse med det forbehold, at forslaget er rent hypotetisk, idet der er mange ting, vi ikke ved om Martins historie.

Med teorien om traumets to tider vil oplysningen om moderens sygdom og død blive betragtet som den aktuelle traumatiske hændelse, der, fordi den fremkalder en alvorlig psykotisk reaktion, vil formodes med tilbagevirkende kraft at have fremprovokeret en psykisk organisation, som tidligere i Martins liv har været diskret til stede uden nødvendigvis at have givet sig udslag i manifesterede forstyrrelser. Hvorfor, vil man spørge, reagerer Martin så alvorligt på en situation, der under normale forhold ville resultere i et almindeligt sorgarbejde?

Nu er sagen imidlertid den, at selv et normalt sorgarbejde ved nærmere eftertanke kan være svært at forstå. Freud (1916) har med vanlig sans for litterær effekt i en lille afhandling *Om flygtighed* behandlet spørgsmålet om, hvad sorgarbejde er. Han skriver her: ”Sorg over tabet af noget, vi har elsket eller beundret, synes for lægmand så naturlig, at han betragter det som selvindlysende. Men for psykologer er sorg en gåde” (Freud, 1916, s. 306). Det gådefulde ligger i, at vi imod forventning tilsyneladende må investere megen energi i at trække besætninger tilbage fra det mistede objekt, før vi er i stand til at investere dem i nye livsbekræftende objekter. Hvorfor denne klæbrighed til noget, som er endegyldigt tabt? Som vanligt har psykoanalysen i modsætning til udviklingspsykologien draget erfaringer fra de sygelige tilstande og sluttet herfra om de tilsvarende normale processer.

Pladsen tillader ikke en fordybelse i den psykoanalytiske teori om sorg og depression (Freud, 1917). Med teorien om traumets to tider og Laplanches ide om de gådefulde meddelelser skal en hypotese om Martins psykotiske sammenbrud her forsigtigt formuleres.

Moderens død har resulteret i, antager vi, at Martin er blevet konfronteret med en række uløste, gådefulde spørgsmål, som har relation til hende og mere præcist til ubesvarede spørgsmål i hende, som hun gennem Martins opvækst har formidlet på måder, der har været ugenemskskelige for drenge. Vi hører som nævnt om et tabubelagt familiemønster og altså indirekte om, at der er ting, man ikke taler om. Moderens død har, antager vi, efterladt Martin med ubesvarede spørgsmål, som har at gøre med hans intime relation til moderen. Hvad ville hun ham, hvad ønskede hun at sige til ham – spørgsmål der ikke har rationel og neutral betydning, men tilhører den libidinøse relation, der har været mellem Martin og moderen. Som Laplanche har udtrykt det: ”Gåden fører tilbage til den andens andethed; og den andens andethed er dennes svar på hans ubevidste, det vil sige på hans andethed i forholdet til sig selv” (Laplanche, 1999a, s. 255).

Opsummerende om en psykoanalytisk tilgang til Martins historie har vi hørt, hvordan teorien om traumets to tider bliver bundet sammen i en nødvendighed på grund af oplevelser tilbage i tiden, som ikke har kunnet tydes og derfor ikke har kunnet blive til erfaringer. Med nødvendighed menes, at disse oplevelser bliver ved med at gøre sig gældende som uløste gåder, der spiller ind og sætter deres præg på individets senere livserfaringer. Når en tabsoplevelse, som den Martin har erfaret, dukker op senere i livet, vil den med tilbagevirkende kraft kunne aktualisere det ubesvarede, der således blander sig i en aktuel oplevelse og gør den traumatisk og eventuelt som i dette tilfælde sygdomsfremkaldende.

Et psykoanalytisk arbejde med Martin vil i modsætning til en intervention baseret på den udviklingspsykopatologiske model bevæge sig ind i Martins bevidste og ubevidste forestillinger om relationen til moderen og hjælpe ham med en oversættelse af det, som ikke har kunnet gives mening, hvorfor Martin ved moderens død ikke blot er blevet efterladt med et absolut fravær, men tillige med et fravær af mening og en heraf resulterende manglende mulighed for at kunne bearbejde de følelser, som moderen har efterladt ubearbejdet i ham.

Ovenstående er spekulation, der har tjent det heuristiske mål at tydeliggøre et psykoanalytisk forsøg på at forstå en konkret case.

Afslutning og perspektivering

Som afrunding og afslutning på denne kritiske læsning af den udviklingspsykopatologiske model skal der peges på et forslag til, hvordan spørgsmålet om det intenderede integrerende tiltag i denne model kunne nuanceres og derved lægge op til en frugtbar dialog med psykoanalytisk teori.

Det er et erklæret mål i den udviklingspsykopatologiske model at erstatte tidligere tiders adskilte og isolerede forskningstraditioner i psykologiske, biologiske og samfundsteoretiske undersøgelser af psykopatologi med

en ”mere integrativ tilgang.” Harder og Simonsen (op.cit.) henviser som eksempel på en sådan integrerende bestræbelse til empiriske studier, der belyser samspillet mellem neurobiologiske fund og traumatologiske opvækstbetingelser hos borderline-patienter. For eksempel har man fundet, ”at kvindelige borderline-patienter, der som børn har været udsat for seksuelt misbrug, som voksne har nedsat serotonerg transmission, som er associeret med manglende hæmning, impulsiv aggression og suicidalitet” (ibid., s. 110). Forfatterne konkluderer på dette og andre tilsvarende fund, at ”(d)en etablerede ’forklarende dualisme’, hvor de to niveauer bliver søgt holdt adskilte med hver sin sprogbrug, står for fald” (ibid.). Det er et meget radikalt udsagn, som ikke skal stå uimodsagt. Det bør i det mindste præciseres, hvad der helt konkret skal forstås herved. Er det forfatternes opfattelse, og ligger det i den udviklingspsykopatologiske model, at vi fremover bør opgive den fagspecifikke forskning og dens særlige teoribaserede nomenklatur for i stedet at tilstræbe en forskning, der som sit udgangspunkt er baseret på en tværfaglig tilgang, og hvor begrebernes kompleksitet er søgt formuleret således, at de svarer til de undersøgte fænomeners formodede kompleksitet? En ambition om integration synes at fordre et sådant perspektiv for fremtidig forskning. Det bør imidlertid diskuteres, om et ’integrativt’ sigte virkelig indebærer en fornyelse og en produktiv tilføjelse til eksisterende forskning, eller om et sådant sigte indebærer en harmonisering af vidensfelter, der kan være en tvivlsom gevinst for enkeltvidenskaberne, og som risikerer at blive en ny form for enhedslig teoridannelse.

Der skal, som det flere gange er blevet sagt, ikke sås tvivl om frugtbarheden i at lade forskellige forskningsfelter tale sammen. Faglig viden, der søger ud mod grænseflader og op mod andre vidensområder, vil typisk være innovativ og stille åbne spørgsmål. Men hvis bestræbelserne går på at harmonisere hegenomiske vidensfelter, kan resultatet blive det modsatte af det ønskede: tab af viden frem for vidensforøgelse. Det drejer sig med andre ord mindre om at harmonisere viden end om at tydeliggøre forskellen mellem de enkelte fagområder for hermed at lade den således skabte spænding være produktiv for tanken.

Dette indebærer endvidere, at de involverede fagområder er artikulerede på en sådan måde, at de kan anvise deres specifikke plads i mødet med et fremmed videnskabsfelt. Vi kan udmærket have glæde af at sammenkoble viden fra biologisk forskning med viden om traumas psykosociale effekt, men hvis målet er en egentlig integration, kræves noget mere. At addere viden er ikke det samme som at integrere. Eklekticisme, som Væver (2008) er inde på, indeholder risikoen for at reducere eller forenkle fagspecifik viden, hvis den begrænser sig til en blot og bar sammenstilling af viden. Skal ideen om integration tages alvorligt og være ensbetydende med at kunne udsige mere end en samlet viden fra disparate vidensfelter, må der udvikles begreber, som kan synliggøre de undersøgte felters indre sammenhæng. Spørgsmålet er imidlertid, om vi inden for den biologi-

ske og psykologiske forskning er kommet så langt, at vi kan præcisere, hvordan for eksempel 'serotonerg transmission' og seksuelle overgreb i barndommen spiller sammen ved udvikling af bestemte typer adfærd hos borderline-patienter.

Når psykoanalysen er blevet forsøgt tillempt udviklingspsykologien, har det ofte resulteret i, at begreberne fra de to vidensfelter med et udtryk fra Laplanche (1987) er klappet sammen frem for at blive artikuleret. Når Laplanche bruger begrebet sammenklapning (fransk *rabattement*) er det netop for at tydeliggøre en risiko, der kan være forbundet med at ville integrere adskilte områder. Lægger man sådanne områder oven på hinanden i metaforisk forstand, risikerer man, at de kommer til at dække over hinanden, hvorved de bliver utydelige og mister den skarphed og plasticitet, som de havde hver for sig. (Laplanche, 1987, s. 79, note 51).

Når for eksempel den infantile seksualitets stadier, som er relateret specifikt til det psykoanalytiske forskningsfelt, overføres til udviklingspsykologiens ide om udviklingens progression og bliver til en generaliseret udvikling af barnets relation til sin omverden, er der sket en sådan sammenklapning af begreber.

Vi kan iagttagende denne sammenklapning, når der i et misforstået forsøg på at yde psykoanalysen en vis respektfuld plads henvises til den psykodynamiske tankegang, som intet rummer af det, der er de bærende ideer i psykoanalysen: det ubevidste og seksualiteten.

Det samme er tilfældet, når man i diskussionerne mellem den empiriske spædbørnspsykologi og psykoanalysen taler om henholdsvis det empiriske barn og det psykoanalytiske eller rekonstruerede barn. Der sker en reduktiv forkortning af såvel det ene 'barn' som af det andet 'barn', hvor det havde været langt mere frugtbart at artikulere den præcise betydning af de psykologiske processer, der kan studeres ved hjælp af empiriske undersøgelser og de, som kommer frem i den analytiske situation.

I en artikel andetsteds i dette temanummer argumenterer Holm Pedersen, Lunn & Poulsen for, at Gergely og kollegaers bestræbelse på at lade begrebet affektregulering rumme begreberne holding, containing og spejling gør sig skyldig i samme form for sammenklapning af begreber.

Det ironiske og paradoksale er, at det område, som den moderne spædbørnsforskning har bidraget med og kolossalt forøget vores viden om: barnets sensoriske og motoriske, affektive og kognitive udvikling, fletter sig sammen med og krydser det, som er genstanden for psykoanalysens udforskning, nemlig seksualiteten, på præcis samme måde, som individets adaptive funktioner krydses af og fletter sig sammen med seksualiteten.

Psykoanalysen har altid været forpligtet på fortiden, og historiebegrebet har været en fast forankret forståelsesramme for de psykoanalytiske iagttagelser. Det har derfor været nærliggende at trække på psykoanalytiske begreber i de forskningsfelter, der støder op til psykoanalysen. Udviklingspsykologien er en af disse. Med Laplanches fine ordvalg vil jeg fore-

slå, at den nye model, der vil gøre udviklingstanken til omdrejningspunkt for en teori om psykopatologi, lader sig artikulere frem for integrere med andre fagspecifikke forskningsfelter som for eksempel psykoanalysen. At der med andre ord arbejdes på led for led at tydeliggøre frem for at blande sammen, hvor de hver især lader sig indføje i hinanden, og hvor de taler forbi hinanden.

Eksempelvis kunne man tage udgangspunkt i begrebet repræsentation, som Sameroff (2009) mener er nødvendigt at indføre i udviklingspsykopatologien for meningsfuldt at kunne forklare, at bestemte adfærdsmønstre bevares over tid. Sameroff definerer repræsentation som den ”perceptuelle-kognitive forståelse af verden og (de) hypotetiske arbejdsmodeller om selvet og andre i social udvikling,” som må antages at ligge bag barnets adfærd, og som giver udvikling præg af kontinuitet.

Denne forståelse af repræsentationsbegrebet genfindes i psykoanalysen, som imidlertid lægger større vægt på at definere repræsentation som driftens repræsentation i psyken. Repræsentationsbegrebet kunne derfor – i erkendelse af denne væsentlige forskel – som sagt være et oplagt omdrejningspunkt for en begrebsartikuleret dialog mellem udviklingspsykopatologien og psykoanalysen.

LITTERATUR

- ASCHENBACH, T. M. (1974). *Developmental psychopathology*. New York: Ronald Press.
- BOWLBY, J. (1973). *Separation*. New York: Basic Books.
- FREUD, S. (1905). *Tre afhandlinger om seksualteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- FREUD, S. (1915). 23. Forelæsning. Symptomdannelsens veje. In *Sigmund Freud. Psykoanalyse- samlede forelæsninger* (pp. 276-291). København: Hans Reitzels Forlag.
- FREUD, S. (1916). In *On transience. SE. XIV*.
- FREUD, S. (1917). Sorg og melankoli. In *Sigmund Freud. Metapsykologi* (pp 219-239). København: Hans Reitzels Forlag.
- GREEN, A. (2002). *Time in psychoanalysis*. London. New York: Free Associations Books.
- HARDER, S. & SIMONSEN, E. (2010). Udviklingspsykopatologi. In E. Simonsen og Bo Møhl (Eds.), *Grundbog i psykiatri*. København: Hans Reitzels Forlag.
- LAPLANCHE, J. (1987). *Nye fundamenter for psykoanalysen*. Århus: Klim.
- LAPLANCHE, J. (1997). The theory of seduction and the problem of the other. *The International Journal of Psychoanalysis* 78, 4, 653-667.
- LAPLANCHE, J. (1999). *Essays on otherness*. London. New York: Routledge.
- LAPLANCHE, J. (1999a). The drive and its source-object. In *Essays on otherness* (pp. 117-133). London. New York: Routledge.
- LAPLANCHE, J. (1999b). Time and the other. In *Essays on otherness* (pp. 234-260). London. New York: Routledge.
- LAPLANCHE, J. (1999c). Interpretation between determinism and hermeneutics: a re-statement of the problem. In *Essays on otherness* (pp. 138-166). London. New York: Routledge.

- LAPLANCHE, J. (2007). Gender, sex and the sexual. *Studies in Gender and Sexuality*, 8 (2), 201-219.
- LUNN, S. & KØPPE, S. (2008). Freuds model for psykopatologisk udvikling. In S. Harder et al. (Eds.), *Sårbarhed. Diatese-Stress-Modellen til diskussion*. København: Hans Reitzels Forlag.
- PROUST, M. (1919- 1927). *På sporet efter den tabte tid*. København: Martins Forlag, 1963.
- RUTTER, M. (2005). Multiple meanings of a developmental perspective on psychopathology. *European Journal of Developmental psychology*, 2, 3, 221-252.
- RUTTER, M. S. & SROUFE, L. A. (2000). Developmental psychopathology: concepts and challenges. *Development and Psychopathology*, 12, 265-296.
- SAMEROFF, A. J. (1989). Models of developmental regulation: The envirotype. In D. Cicchetti (Ed.), *The emergence of a discipline: Rochester Symposium on Developmental Psychopathology*, 1, 41-68.
- SAMEROFF, A. J. (2000). Developmental systems and psychopathology. *Development and Psychopathology*, 12, 97-312.
- SAMEROFF, A. J. (2009). *The transactional model of development. How children and contexts shape each other*. Washington: American Psychological Association.
- SROUFE, L. A. (1997). Psychopathology as an outcome of development. *Development and Psychopathology*, 9, 251-268.
- STERN, D. (2004). *The present moment in psychotherapy and every day life*. New York. London: W. W. Norton & Company.
- WINNICOTT, D. W. (1960). Parent-Infant relationship. In *The maturational processes and the facilitating environment*, (pp. 37-56). London: Karnac.
- VÆVER, S. M. (2008). Klinisk spæd- og småbarnspsykologi – i udviklingspsykopatologisk perspektiv. *Psyke & Logos*, 29 (2), 604-628.